

INGLIZ TILIDA DORIVOR O‘SIMLIK NOMLARINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Xoliqova Nodira Alisher qizi,

*Termiz davlat pedagogika instituti magistratura bo‘limi
Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 2-kurs magistranti*

Shirnazarova Zamira Abdinazarovna,

Ilmiy rahbar, PhD, Termiz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidagi dorivor o‘simlik nomlarining leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida fitonimlarning semantik guruhlari, nominativ xususiyatlari hamda ularning lingvomadaniy mazmuni o‘rganilgan. Dorivor o‘simlik nomlarining shakllanishida tarixiy, etimologik va madaniy omillarning ta‘siri yoritilib, ularning tibbiyot va farmatsevtika terminologiyasidagi o‘rni ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, ingliz tilidagi ayrim dorivor o‘simlik nomlarining metaforik va ramziy ma‘nolari tahlil qilinib, ularning tilning leksik tizimidagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari dorivor o‘simlik nomlarini lingvistik va semantik jihatdan tadqiq etish zamonaviy tilshunoslikda dolzarb yo‘nalishlardan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: dorivor o‘simliklar, fitonim, leksik-semantik xususiyatlar, ingliz tili, terminologiya, semantika, etimologiya, lingvomadaniyat, nominatsiya, farmatsevtik leksika.

Аннотация. В данной статье анализируются лексико-семантические особенности названий лекарственных растений в английском языке. В ходе исследования изучены семантические группы фитонимов, их номинативные особенности и лингвокультурное содержание. Освещается влияние исторических, этимологических и культурных факторов на формирование названий лекарственных растений, а также их роль в медицинской и фармацевтической терминологии. Кроме того, рассматриваются метафорические и символические значения отдельных названий лекарственных растений в английском языке и их значение в лексической системе языка. Результаты исследования показывают, что лингвистический и семантический анализ фитонимов является одним из актуальных направлений современной лингвистики.

Ключевые слова: лекарственные растения, фитонимы, лексико-семантические особенности, английский язык, терминология, семантика, этимология, лингвокультура, номинация, фармацевтическая лексика.

Annotation. This article explores the lexical-semantic features of medicinal plant names in the English language. The study investigates the semantic classifications of phytonyms, their nominative characteristics, and their linguocultural meanings. Special attention is paid to the influence of historical, etymological, and cultural factors on the formation of medicinal plant names and their role in medical and pharmaceutical terminology. The article also analyzes the metaphorical and symbolic meanings of certain medicinal plant names and highlights their significance within the lexical system of English. The findings demonstrate that the linguistic and semantic investigation of medicinal phytonyms represents an important and relevant field in modern linguistics.

Keywords: medicinal plants, phytonyms, lexical-semantic features, English language, terminology, semantics, etymology, linguoculture, nomination, pharmaceutical vocabulary.

Kirish. Tilning lug‘at boyligi xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, undagi nominativ birliklar muayyan xalqning tabiat, jamiyat va inson hayotiga munosabatini aks ettiradi. Shu jihatdan qaralganda, dorivor o‘simlik nomlari tilshunoslikning leksikologiya, semantika va lingvomadaniyat kabi yo‘nalishlari uchun muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Ingliz tilidagi dorivor o‘simlik nomlari nafaqat biologik yoki farmatsevtik termin sifatida, balki xalqning tarixiy-

madaniy tajribasini o'zida mujassam etgan leksik birlik sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Dorivor o'simliklar qadim zamonlardan boshlab insoniyat hayotida muhim o'rin egallab kelgan. Turli xalqlarning an'anaviy tabobati, xalq meditsinasi va diniy qarashlari ko'plab o'simlik nomlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan. Ingliz tilida uchraydigan sage, mint, lavender, chamomile, ginseng kabi dorivor o'simlik nomlari ma'lum semantik xususiyatlarga ega bo'lib, ular ko'pincha o'simlikning tashqi ko'rinishi, davolovchi xususiyati, geografik tarqalishi yoki mifologik tasavvurlar bilan bog'liq holda nomlangan. Shu sababli fitonimlarni lingvistik jihatdan o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berishda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Zamonaviy tilshunoslikda terminologik birliklarning leksik-semantik tahliliga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, tibbiyot va farmatsevtika sohalariga oid terminlarning shakllanish mexanizmlari, semantik taraqqiyoti hamda lingvomadaniy xususiyatlarini tadqiq etish dolzarb masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Dorivor o'simlik nomlari o'z tarkibida metaforik, ramziy va etimologik qatlamlarni mujassamlashtirgani sababli ular tilning nominativ tizimini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi ingliz tilidagi dorivor o'simlik nomlarining leksik-semantik xususiyatlarini tizimli ravishda tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot davomida dorivor o'simlik nomlarining semantik guruhlari, nominativ modellari, etimologik manbalari va lingvomadaniy xususiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, maqolada ushbu fitonimlarning tibbiyot va farmatsevtika terminologiyasidagi o'rni hamda zamonaviy ingliz tilidagi qo'llanish xususiyatlari yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Fitonimlar, xususan dorivor o'simlik nomlarini lingvistik jihatdan o'rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda leksik-semantik tizim, terminologiya va lingvomadaniyat masalalariga oid tadqiqotlarda o'simlik nomlarining nominativ xususiyatlari va semantik taraqqiyotiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ingliz tilidagi dorivor o'simlik nomlari biologiya, farmatsevtika, xalq tabobati va madaniyat bilan bog'liq murakkab lingvistik birlik sifatida ko'plab olimlarning ilmiy izlanishlarida tadqiq etilgan. Leksikologiya va semantika sohasida faoliyat olib borgan J. Lyons, E. Ullmann va D. Crystal kabi olimlar til birliklarining ma'no tizimini o'rganishda nominativ va semantik omillarning muhimligini ta'kidlaydilar. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, har qanday leksik birlikning shakllanishi inson tafakkuri, madaniy tajriba va tarixiy taraqqiyot bilan uzviy bog'liq. Dorivor o'simlik nomlari ham ana shunday semantik birliklardan biri bo'lib, ular ko'pincha o'simlikning davolovchi xususiyati, tashqi belgisi yoki xalq tasavvurlari asosida nomlanadi. Fitonimlarni o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda lingvomadaniy yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. V. Telia va N. Arutyunova kabi tadqiqotchilar til birliklarining madaniy kod sifatidagi vazifasini tahlil qilib, o'simlik nomlarida xalqning dunyoqarashi va milliy mentaliteti aks etishini qayd etadilar. Masalan, ingliz tilidagi sage o'simligi donolik va tajriba ramzi sifatida talqin

qilinsa, lavender tinchlik va poklik bilan bog‘liq assotsiativ ma‘nolarni ifodalaydi. Shu jihatdan dorivor o‘simlik nomlari nafaqat terminologik birlik, balki lingvomadaniy fenomen sifatida ham qiziqish uyg‘otadi. Terminologik tadqiqotlarda dorivor o‘simlik nomlarining etimologik qatlamlari ham muhim o‘rin tutadi. Ko‘plab inglizcha fitonimlar lotin, yunon yoki qadimgi german tillaridan kirib kelgan bo‘lib, ularning ma‘nosida tarixiy taraqqiyot izlari saqlanib qolgan. Ayrim nomlar metaforik asosda shakllangan bo‘lsa, boshqalari geografik hudud, rang, hid yoki shifobaxsh ta‘siriga ko‘ra nomlangan. Bu esa dorivor o‘simlik nomlarining semantik jihatdan ko‘p qatlamli ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur tadqiqotda nazariy va amaliy metodlardan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini leksikologiya, semantika, terminologiya va lingvomadaniyatga oid ilmiy manbalar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida tavsifiy, qiyosiy-tahliliy va semantik tahlil metodlaridan foydalanildi. Ingliz tilidagi dorivor o‘simlik nomlari semantik guruhlariga ajratilib, ularning nominativ xususiyatlari o‘rganildi. Etimologik tahlil metodi yordamida fitonimlarning kelib chiqishi va tarixiy shakllanish jarayoni tadqiq qilindi. Lingvomadaniy yondashuv asosida ayrim dorivor o‘simlik nomlarining ramziy va metaforik ma‘nolari tahlil etildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi farmatsevtik lug‘atlar, botanika terminlari, ilmiy maqolalar hamda xalq tabobatiga oid manbalardan foydalanildi. Ushbu metodologik yondashuv dorivor o‘simlik nomlarining leksik-semantik xususiyatlarini kompleks ravishda yoritish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari. Ingliz tilidagi dorivor o‘simlik nomlari tahlil qilinganda ularning semantik jihatdan murakkab va ko‘p qatlamli tizimni tashkil etishi aniqlandi. Tadqiqot davomida fitonimlarning shakllanishida o‘simlikning tashqi ko‘rinishi, shifobaxsh xususiyati, hid, rang, geografik kelib chiqish va xalq tasavvurlari asosiy nominativ omil sifatida xizmat qilishi kuzatildi. Ayrim dorivor o‘simlik nomlari bevosita biologik belgilar asosida shakllangan bo‘lsa, boshqalari metaforik yoki ramziy ma‘nolar bilan boyigan. Tahlil jarayonida ingliz tilidagi dorivor o‘simlik nomlarini bir necha semantik guruhlariga ajratish mumkinligi aniqlandi. Masalan, davolovchi xususiyat asosida shakllangan nomlar tarkibiga heal-all, lungwort, feverfew kabi birliklar kiradi. Ushbu nomlarda o‘simlikning inson organizmiga ta‘siri bevosita nomning semantik yadrosini tashkil qiladi. Lungwort nomi o‘simlikning o‘pka kasalliklarini davolash bilan bog‘langan bo‘lsa, feverfew isitmani tushirish xususiyatiga ishora qiladi. Bu holat qadimgi xalq tabobati bilan til o‘rtasidagi uzviy aloqani ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida rang va tashqi ko‘rinishga asoslangan fitonimlar ham faol qo‘llanishi kuzatildi. Goldenrod, blackberry, white willow kabi nomlarda rang komponenti asosiy semantik vazifani bajaradi. Ayrim hollarda o‘simlikning barg shakli yoki tashqi ko‘rinishi metaforik asosda nomlanadi. Masalan, foxglove nomida “tulki qo‘lqopi” obrazi mavjud bo‘lib, u gul shaklining o‘xshashligiga asoslangan. Bunday metaforik nominatsiyalar ingliz tilining obrazlilik imkoniyatlarini namoyon qiladi. Etimologik tahlillar ko‘plab dorivor o‘simlik nomlarining lotin va yunon tillari bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, farmatsevtika

terminologiyasida qo'llaniladigan fitonimlarning katta qismi ilmiy lotin nomenklaturasidan kirib kelgan. Shu bilan birga, xalq tabobatiga oid ayrim nomlarda qadimgi german va anglosaks tillarining izlari saqlanib qolgan. Bu esa dorivor o'simlik nomlarining tarixiy taraqqiyot davomida turli madaniy qatlamlar ta'sirida shakllanganini ko'rsatadi. Lingvomadaniy jihatdan ayrim fitonimlar ramziy ma'nolar bilan ham xarakterlanadi. Sage o'simligi ingliz madaniyatida donolik va tajriba timsoli sifatida talqin qilinadi, lavender esa tinchlik va ruhiy osoyishtalik bilan bog'lanadi. Bunday assotsiativ ma'nolar dorivor o'simlik nomlarining faqat terminologik birlik emas, balki madaniy kod sifatida ham faoliyat yuritishini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari ingliz tilidagi dorivor o'simlik nomlari leksik tizimning muhim qatlami ekanligini ko'rsatdi. Ular semantik taraqqiyot, metaforik nominatsiya, tarixiy-etimologik jarayonlar va lingvomadaniy omillar bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan. Fitonimlarning bunday ko'p funksiyali tabiati ularni zamonaviy tilshunoslikda chuqur o'rganish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Muhokama. Ingliz tilidagi dorivor o'simlik nomlari ustida olib borilgan tahlillar fitonimlarning oddiy nominativ birlik emasligini, balki murakkab semantik va madaniy qatlamlarni o'zida mujassamlashtirgan til hodisasi ekanligini ko'rsatdi. Dorivor o'simlik nomlarining shakllanishida insonning tabiatni idrok etish usuli, davolash tajribasi hamda xalqona tasavvurlari muhim o'rin egallaydi. Shu sababli fitonimlar tilning leksik tizimida nafaqat terminologik, balki lingvomadaniy birlik sifatida ham faol qatnashadi. Tadqiqot natijalari ko'plab dorivor o'simlik nomlari semantik jihatdan motivatsiyalanganligini tasdiqladi. O'simlikning tashqi ko'rinishi, hidi, rangi yoki shifobaxsh xususiyati nomning asosiy ma'no yadrosini shakllantiradi. Bu holat ingliz tilida nominatsiya jarayonining bevosita inson tajribasi bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, xalq tabobati bilan bog'liq nomlarda empiric kuzatish va kundalik hayot tajribasi kuchli aks etadi. Masalan, lungwort yoki feverfew kabi birliklarda o'simlikning funksional vazifasi nomning o'zida mujassamlashgan. Metaforik asosda shakllangan dorivor o'simlik nomlari ingliz xalqining obrazli tafakkurini yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Foxglove, snake root, eyebright kabi nomlarda vizual o'xshatish, mifologik qarash yoki ramziy tasavvur asosiy nominativ omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa fitonimlarning semantik rivojlanishida metaforizatsiya jarayoni faol ishtirok etishini ko'rsatadi. Ayrim hollarda bunday nomlar o'simlikning real biologik xususiyatidan ko'ra, inson tasavvuridagi assotsiativ belgilar bilan bog'liq shakllangan. Etimologik qatlamlarning tahlili dorivor o'simlik nomlarining tarixiy taraqqiyot bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatdi. Lotin va yunon tillaridan kirib kelgan ilmiy nomlar farmatsevtik terminologiyaning xalqaro xarakterini belgilasa, xalqona fitonimlar ingliz xalqining qadimiy til qatlamlari va milliy tafakkurini saqlab qolgan. Shu jihatdan dorivor o'simlik nomlari tarixiy tilshunoslik va terminologiya kesishgan nuqtada joylashgan murakkab leksik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Tahlillar davomida ayrim dorivor o'simlik nomlarining vaqt o'tishi bilan semantik kengayishga uchragani ham kuzatildi. Dastlab faqat shifobaxsh o'simlikni ifodalagan ayrim birliklar keyinchalik

ramziy yoki poetik ma'nolarni ham anglata boshlagan. Masalan, sage so'zi nafaqat o'simlik nomi, balki "dono inson" ma'nosida ham qo'llanadi. Bu esa fitonimlarning ingliz tilida polisemantik xususiyat kasb etganini ko'rsatadi. Dorivor o'simlik nomlarini o'rganish til, madaniyat va inson tafakkuri o'rtasidagi murakkab aloqalarni ochib berishga xizmat qiladi. Fitonimlar orqali xalqning tabiatga munosabati, qadimiy davolash an'analari va milliy dunyoqarashi aks etadi. Shu sababli bunday birliklarni lingvistik jihatdan tadqiq etish nafaqat leksikologiya va semantika, balki lingvomadaniyat, etnolingvistika va terminologiya uchun ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Ingliz tilidagi dorivor o'simlik nomlari tilning leksik tizimida o'ziga xos semantik va lingvomadaniy qatlamni tashkil etadi. Tadqiqot davomida fitonimlarning shakllanishida biologik belgi, davolovchi xususiyat, tashqi ko'rinish, rang, hid hamda xalqona tasavvurlar muhim nominativ omil sifatida qatnashishi aniqlandi. Bu esa dorivor o'simlik nomlari insonning tabiatni idrok etishi va amaliy tajribasi bilan uzviy bog'liq holda shakllanganini ko'rsatadi. Tahlillar dorivor o'simlik nomlarining semantik jihatdan ko'p qatlamli ekanligini tasdiqladi. Ayrim fitonimlarda bevosita nominativ ma'no ustunlik qilsa, boshqalarida metaforik, ramziy yoki assotsiativ ma'nolar faol namoyon bo'ladi. Ayniqsa, ingliz tilidagi ko'plab dorivor o'simlik nomlari xalq tabobati, mifologik qarashlar va tarixiy tafakkur bilan bog'liq holda rivojlangan. Shu sababli ular oddiy termin emas, balki ma'lum madaniy axborotni saqlovchi lingvistik birlik sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Etimologik jihatdan dorivor o'simlik nomlarining katta qismi lotin va yunon tillari bilan bog'liqligi aniqlangan bo'lsa-da, ayrim birliklarda qadimgi german va anglosaks til qatlamlari saqlanib qolgan. Bu esa ingliz tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti va terminologik tizimining shakllanishida turli madaniy manbalar ishtirok etganini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari fitonimlarni leksik-semantik jihatdan o'rganish zamonaviy tilshunoslik uchun muhim ilmiy yo'nalish ekanligini ko'rsatdi. Dorivor o'simlik nomlari til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni ochib berish, terminologik tizimning rivojlanish mexanizmlarini tushuntirish hamda metaforik nominatsiya jarayonlarini tadqiq etishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida dorivor o'simlik nomlarini qiyosiy-lingvistik, etnolingvistik va kognitiv yondashuv asosida chuqurroq o'rganish ularning semantik taraqqiyoti va lingvomadaniy xususiyatlarini yanada kengroq yoritish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
2. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
3. Нурмонов А. Ўзбек тилшунослиги тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2008.
4. Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Тошкент: Сангзор, 2006.
5. Маҳмудов Н. Тил ва маданият. – Тошкент: Маънавият, 2013.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

7. Lyons J. Linguistic Semantics: An Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
8. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. – Oxford: Basil Blackwell, 1977.
9. Jackson H., Amvela E. Z. Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology. – London: Continuum, 2007.
10. Grieve M. A Modern Herbal. – New York: Dover Publications, 1971.
11. Chevallier A. Encyclopedia of Herbal Medicine. – London: DK Publishing, 2016.
12. Oxford English Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2024.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 апрелдаги ПҚ–4670-сон қарори “Ёввойи ҳолда ўсувчи доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, маданий ҳолда етиштириш, қайта ишлаш ва мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида”.
14. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги. Доривор ўсимликлар ва халқ табобатига оид методик тавсиялар. – Тошкент, 2022.

